

Wyrok z dnia 7 maja 2003 r.

II UK 261/02

Nie nabywa prawa do wcześniejszej emerytury na podstawie § 1 ust. 1 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 15 maja 1989 r. w sprawie uprawnień do wcześniejszej emerytury pracowników opiekujących się dziećmi wymagającymi stałej opieki (Dz.U. Nr 28, poz. 149 ze zm.) osoba, która w dacie wystąpienia u dziecka stanu chorobowego, powodującego konieczność stałej opieki, pobiera rentę z tytułu własnej niezdolności do pracy.

Przewodniczący SSN Jerzy Kuźniar (sprawozdawca), Sędziowie SN: Krystyna Bednarczyk, Roman Kuczyński.

Sąd Najwyższy, po rozpoznaniu na rozprawie w dniu 7 maja 2003 r. sprawy z wniosku Teresy O. przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych-Oddziałowi w C. o prawo do wcześniejszej emerytury, na skutek kasacji wnioskodawczyni od wyroku Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 24 kwietnia 2002 r. [...]

o d d a l i ł kasację.

U z a s a d n i e

Sąd Okręgowy-Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Katowicach oddalił odwołanie wnioskodawczyni Teresy O. od decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych w K. z dnia 31 października 2000 r. odmawiającej przyznania ubezpieczonej prawa do emerytury dla osób opiekujących się dziećmi wymagającymi stałej opieki, ustalając że zaprzestanie wykonywania przez nią zatrudnienia spowodowane było niezdolnością do pracy ubezpieczonej, nie zaś koniecznością sprawowania opieki na chorym dzieckiem. Sąd ten ustalił, że wnioskodawczyni od 15 maja 1991 r. pobierała rentę inwalidzką dla trzeciej grupy inwalidów, ostatnio rentę z tytułu częściowej niezdolności do pracy. Renta przyznawana była okresowo do sierpnia 2000 r. W czasie pobierania tego świadczenia wnioskodawczyni urodziła niepełnosprawnego i wymagającego stałej osobistej opieki syna Filipa. Jest też niewątpliwe, że do dnia przejścia

na rentę inwalidzką osiągnęła 20-letni okres zatrudnienia. W związku z odzyskaniem przez ubezpieczoną zdolności do pracy, od dnia 1 października 2000 r. organ rentowy wstrzymał wypłatę renty.

W ocenie Sądu pierwszej instancji przepisy ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (Dz.U. Nr 162, poz. 1118 ze zm.) obowiązujące w chwili złożenia wniosku z dnia 9 października 2000 r. nie przewidują prawa do wcześniejszej emerytury dla osób opiekujących się dziećmi wymagającymi stałej opieki. Natomiast w czasie obowiązywania - do dnia 31 grudnia 1998 r. - przepisów rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 15 maja 1989 r. w sprawie uprawnień do wcześniejszej emerytury pracowników opiekujących się dziećmi wymagającymi stałej opieki (Dz.U. Nr 28, poz. 149) wnioskodawczyni nie spełniała warunków do uzyskania prawa do wcześniejszej emerytury, bowiem nie była pracownikiem, a niemożność podjęcia zatrudnienia spowodowana była jej własną niezdolnością do pracy.

Sąd Apelacyjny rozpatrując złożoną apelację wnioskodawczyni uznał, że Sąd pierwszej instancji poczynił w sprawie prawidłowe ustalenia, jak również dokonał prawidłowej wykładni obowiązujących przepisów. Trafnie w szczególności podniósł Sąd Okręgowy, że wniosek o prawo do wcześniejszej emerytury wnioskodawczyni złożyła już pod rządami obowiązującej od dnia 1 stycznia 1999 r. ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, której przepisy nie przewidują prawa do emerytury dla osób opiekujących się dziećmi wymagającymi stałej opieki. Z tych względów, mimo że ubezpieczona w chwili złożenia wniosku spełniała warunki przewidziane w przepisach obowiązujących do dnia 31 grudnia 1998 r. co do stażu pracy, wykazała bowiem 20-letni okres zatrudnienia, oraz co do niemożności kontynuowania zatrudnienia z powodu konieczności opieki nad synem wymagającym stałej opieki (nie pobierała już renty z tytułu niezdolności do pracy wobec uznania jej za zdolną do pracy), nie ma prawa do wcześniejszej emerytury w związku z nieobowiązaniem od 1 stycznia 1999 r. przepisów rozporządzenia z dnia 15 maja 1989 r. Nie spełniała również warunków do przyznania jej tego świadczenia do dnia 31 grudnia 1998 r., bowiem ówczesne zaprzestanie wykonywania zatrudnienia spowodowane było niezdolnością wnioskodawczyni do pracy, nie zaś koniecznością opieki nad dzieckiem. W tym zakresie nadto sprawa korzysta z powagi rzeczy osądzonej, bowiem decyzją z dnia 12 lipca 1996 r. organ rentowy odmówił przyznania świadczenia, nieuwzględniając wniosku z dnia 15 maja 1996 r., a odwo-

łanie wnioskodawczyni od tej decyzji zostało oddalone prawomocnym wyrokiem Sądu Wojewódzkiego-Sądu Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Katowicach z dnia 28 stycznia 1997 r. [...] (wyrok z dnia 24 kwietnia 2002 r. [...]).

W kasacji wnioskodawczyni zarzuciła naruszenie przepisów prawa materialnego przez błędne przyjęcie, iż obowiązujące obecnie i w czasie składania przez ubezpieczoną wniosku o prawo do wcześniejszej emerytury, przepisy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych nie przewidują prawa do wcześniejszej emerytury dla osób opiekujących się dziećmi wymagającymi stałej opieki, błędną wykładnię § 1 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 15 maja 1989 r., przez przyjęcie, że przesłanką umożliwiającą ubieganie się o wcześniejszą emeryturę jest niemożność kontynuowania zatrudnienia wyłącznie z przyczyny wskazanej w tym przepisie oraz naruszenie przepisów postępowania - art. 199 k.p.c., polegające na przyjęciu, iż mimo odmiennego stanu faktycznego, na który powołuje się ubezpieczona jako podstawę swego żądania, odmowa przyznania emerytury wyrokiem w sprawie wcześniejszej, również z wniosku ubezpieczonej, korzysta z powagi rzeczy osądzonej. Wskazując na powyższe podstawy wniosła o zmianę w całości zaskarżonego wyroku i „uwzględnienie wniosku”. Jako okoliczność uzasadniająca rozpoznanie kasacji podniosła, że w sprawie występuje zagadnienie prawne wymagające rozstrzygnięcia, czy rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 15 maja 1989 r. w sprawie uprawnień do wcześniejszej emerytury pracowników opiekujących się dziećmi wymagającymi stałej opieki, wydane na podstawie ustawy z dnia 14 grudnia 1982 r. o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin, może być nadal stosowane, biorąc pod uwagę art. 194 i 195 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych z dnia 17 grudnia 1998 r.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Na wstępie należy przypomnieć - w związku z zarzutami kasacji - że decyzją organu rentowego z dnia 12 lipca 1996 r. pierwszy wniosek o przyznanie wcześniejszej emerytury złożony w dniu 15 maja 1996 r. nie został uwzględniony przy stwierdzeniu, że niemożność kontynuowania zatrudnienia przez wnioskodawczynię była spowodowana własną niezdolnością do pracy. Sprawa ta została już prawomocnie osądzona, a odwołanie wnioskodawczyni zostało oddalone prawomocnym wyrokiem Sądu Wojewódzkiego-Sądu Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Katowicach z dnia

28 stycznia 1997 r. [...]. W związku z tym trzeba wskazać, z powołaniem się na stanowisko zawarte w wyroku Sądu Najwyższego z dnia 5 sierpnia 1999 r., II UKN231/99, (OSNAPiUS 2000 nr 19, poz. 734), iż powaga rzeczy osądzonej, z której korzysta prawomocny wyrok sądu pracy i ubezpieczeń społecznych wydany w sprawie o prawo do świadczenia z ubezpieczenia społecznego, wyłącza możliwość ponownego wszczęcia postępowania o to samo świadczenie, zarówno przed organem rentowym, jak i przed sądem, nie dotyczy to jednak sytuacji gdy ocenie podlegają inne niż poprzednio oceniane okoliczności. Te nowe okoliczności dotyczą zagadnienia czy zaprzestanie pobierania renty z tytułu własnej niezdolności do pracy po dniu 1 stycznia 1999 r., może uzasadniać przyznanie wcześniejszej emerytury, w sytuacji gdy pozostałe warunki wystąpiły przed 1 stycznia 1999 r., a obecna niemożność podjęcia zatrudnienia wynika z konieczności sprawowania opieki nad dzieckiem, co podnosi nowy wniosek złożony w dniu 9 października 2000 r. W tej części kasacja nie jest uzasadniona.

W wyroku z dnia 3 października 2000 r., II UKN 761/99 (OSNAPiUS 2002 nr 9, poz. 216) został wyrażony pogląd, podzielany przez obecny skład, że utraciła moc ustawa z dnia 14 grudnia 1982 r. o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin (Dz.U. Nr 40, poz. 267 ze zm.), na podstawie której wydane zostało rozporządzenie z dnia 15 maja 1989 r., co oznacza, że i ono utraciło moc (brak umocowania prawnego do jego wydania), nowa zaś ustawa nie zawiera upoważnienia dla Rady Ministrów do wydania przepisów odnoszących się do przechodzenia na wcześniejsze emerytury osób opiekujących się dziećmi. Przepisy nowej ustawy utrzymały przy tym możliwość skorzystania z dotychczasowych zasad przechodzenia na emerytury (w tym na podstawie omawianego rozporządzenia z 1989 r.) jedynie dla tych osób, które urodziły się przed dniem 1 stycznia 1949 r. i do dnia wejścia w życie ustawy (1 stycznia 1999 r.) nie zgłosiły wniosku o emeryturę, mimo że spełniły warunki do nabycia prawa do tego świadczenia (art. 186 ust. 3). Z mocy wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 4 stycznia 2000 r., K.18/99 (Dz.U z 2000 r. Nr 2, poz. 26), przepis ten został uznany za niezgodny z art. 2 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, w zakresie w jakim uzależnia od urodzenia się przed 1 stycznia 1949 r. stosowanie - do wniosków o emeryturę zgłoszonych po dniu wejścia w życie ustawy - przepisów rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 15 maja 1989 r., przez to, że narusza zasadę ochrony praw nabytych. Oznacza to, że wnioski o emeryturę zgłoszone po 31 grudnia 1998 r., przez osoby urodzone po 31 grudnia 1948 r., które przed 1 stycznia 1999

r. spełniały wszystkie warunki nabycia prawa do emerytury z tytułu opieki nad dzieckiem specjalnej troski, podlegają rozpatrzeniu na podstawie przepisów obowiązujących do dnia wejścia w życie ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych. W rozpoznawanej sprawie sytuacja taka nie zachodzi. Wnioskodawczyni urodziła się w dniu 12 kwietnia 1951 r., a w chwili złożenia ponownego wniosku, tj. w dniu 9 października 2000 r., spełniała co prawda warunki przewidziane w przepisach obowiązujących do dnia 31 grudnia 1998 r., gdyż osiągnęła wymagany 20-letni staż pracy, zaś jej syn - Filip - wymaga w związku ze stanem zdrowia stałej opieki matki, to jednak nie można podzielić poglądu zaprezentowanego w kasacji, że niemożność podjęcia zatrudnienia wystąpiła również do tej daty. Sąd Apelacyjny trafnie przyjął, iż przesłanką umożliwiającą ubieganie się o wcześniejszą emeryturę jest niemożność kontynuowania zatrudnienia wyłącznie z przyczyny wskazanej w § 1 rozporządzenia. Zasadniczą przesłanką dla nabycia prawa do dochodzonego świadczenia jest niemożność kontynuowania zatrudnienia, zaś sytuacja taka nie miała miejsca w powyższej sprawie skoro wnioskodawczyni w momencie składania wniosku de facto w zatrudnieniu nie pozostawała. Należy przypomnieć, że ustawa z 14 grudnia 1982 r. o zaopatrzeniu emerytalnym w słowniku zawartym w art. 5 definiowała zatrudnienie jako wykonywanie pracy w ramach stosunku pracy. Na podstawie § 1 ust. 1 wskazanego wyżej rozporządzenia prawo do wcześniejszej emerytury przysługuje matce (lub ojcu), która nie mogła lub nie może kontynuować zatrudnienia z powodu stanu zdrowia dziecka. Uprawnienie przysługuje więc tylko takiemu pracownikowi, który pozostaje w zatrudnieniu, lecz zamierza z niego zrezygnować z uwagi na konieczność opieki nad dzieckiem oraz takiemu, który przerwał zatrudnienie z powodu konieczności opieki nad dzieckiem. Warunkiem skorzystania z prawa do wcześniejszej emerytury na podstawie wskazanego przepisu jest powstanie określonego w nim stanu chorobowego dziecka w momencie, kiedy pracownik pozostaje w zatrudnieniu na podstawie umowy o pracę. Nie spełnia tego warunku osoba, która w dacie wystąpienia u dziecka stanu chorobowego powodującego konieczność stałej opieki, przebywała na rencie z tytułu częściowej niezdolności do pracy. Chodzi o wyekspozowanie istoty zatrudnienia jako punktu wyjścia do uzyskania wcześniejszej emerytury. W związku z tym osoba pozostająca na rencie, nie może być traktowana na równi z pracownikiem, który rezygnuje z kontynuowania zatrudnienia, zaś skoro niemożność podjęcia zatrudnienia z tych przyczyn wystąpiła po 1 stycznia 1999 r., w czasie gdy wnioskodawczyni nie była pracownikiem, brak podstaw do uwzględnienia

kasacji. Pogląd taki został już zaprezentowany w orzecznictwie - por. np. wyrok z dnia 10 maja 2000 r., II UKN 531/99 (OSNAPiUS 2001 nr 21, poz. 647). W wyroku tym Sąd Najwyższy uznał, iż warunkiem skorzystania z prawa do wcześniejszej emerytury na podstawie § 1 ust. 1 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 15 maja 1989 r. jest powstanie określonego w nim stanu chorobowego dziecka w czasie pozostawania osoby uprawnionej w stosunku pracy. Przepis art. 27 ust. 2a ustawy o z.e.p. upoważniał Radę Ministrów do określenia w drodze rozporządzenia zasad wcześniejszego przechodzenia na emeryturę pracowników opiekujących się dziećmi wymagającymi stałej opieki. Przepis używa określenia "pracownik", co oznacza osobę zatrudnioną na podstawie umowy o pracę. Brzmienie tego przepisu wyklucza stosowanie go do osób nie będących pracownikami. Na podstawie § 1 ust. 1 wskazanego rozporządzenia prawo do wcześniejszej emerytury przysługuje matce, która nie mogła lub nie może kontynuować zatrudnienia z powodu stanu zdrowia dziecka. Uprawnienie przysługuje więc takiemu pracownikowi, który pozostaje w zatrudnieniu, lecz zamierza z niego zrezygnować z uwagi na konieczność opieki nad dzieckiem oraz takiemu, który przerwał zatrudnienie z powodu konieczności opieki nad dzieckiem. Warunkiem skorzystania z prawa do wcześniejszej emerytury na podstawie wskazanego przepisu jest powstanie określonego w nim stanu chorobowego dziecka w momencie, kiedy pracownik pozostaje w zatrudnieniu na podstawie umowy o pracę. Nie spełnia tego warunku osoba, która w dacie wystąpienia u dziecka stanu chorobowego powodującego konieczność stałej opieki, pobierała rentę z tytułu własnej niezdolności do pracy. Podobnie w postanowieniu z dnia 13 lutego 2003 r., II UK 291/02 (teza publikowana w OSNP 2003 nr 7), Sąd Najwyższy stwierdził, że osoba pozostająca na zasiłku dla bezrobotnych, nie może być traktowana na równi z pracownikiem, który rezygnuje z kontynuowania zatrudnienia z uwagi na konieczność sprawowania opieki nad chorym dzieckiem, mimo że okres ten uznawany jest za okres równorzędny z okresem zatrudnienia i w innych niż omawiany przypadkach może być wliczony do okresów, od których zależy nabycie uprawnień do świadczeń emerytalno-rentowych (art. 30 ust. 1 ustawy o zatrudnieniu i przeciwdziałaniu bezrobociu - jednolity tekst: Dz.U. z 1997 r. Nr 25, poz. 128 ze zm.). W ocenie składu rozpoznającego niniejszą sprawę okres pobierania renty z tytułu niezdolności do pracy po ustaniu zatrudnienia nie może zostać uznany za okres pracy, bowiem rencista stracił status pracownika.

Nie może także odnieść skutku powoływanie się w kasacji na pogląd Sądu Najwyższego zawarty w wyroku z dnia 24 maja 2000 r., II UKN 572/99, (OSNAPiUS 2001 nr 22, poz. 679), według którego pracownica, której dziecko wymaga szczególnej i stałej opieki, nabywa prawo do wcześniejszej emerytury na podstawie rozporządzenia z dnia 15 maja 1989 r., także wtedy gdy została zwolniona z pracy z przyczyn ekonomicznych, skoro w rozpoznawanej sprawie do ustania zatrudnienia doszło wobec własnej niezdolności wnioskodawczynie do pracy.

Z tych przyczyn Sąd Najwyższy w oparciu o przepis art. 393¹² k.p.c. oddalił kasację jako pozbawioną usprawiedliwionych podstaw.

=====